GSP+ PREFERENSIYALARI ASOSIDA O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINING INSTITUTSIONAL TRANSFORMATSIYASI VA SAVDO DIVERSIFIKATSIYASI

Shahnoza Yusupova Erkinjon qizi
Axborot texnologiyalar va menejment universiteti
Asisstent o’qituvchisi
shahnoza.erkinjonovna@gmail.com

So‘nggi yillarda Yevropa Ittifoqi va O‘zbekiston o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlik Markaziy Osiyo mintaqasida savdo va investitsiya integratsiyasining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Xususan, savdo preferensiyalari tizimlari orqali bozor imkoniyatlarini kengaytirish masalasi ikki tomonlama iqtisodiy aloqalarni chuqurlashtirishda muhim institutsional mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu nuqtai nazardan, **Generalized Scheme of Preferences Plus (GSP+)** tizimi O‘zbekiston uchun eksport salohiyatini oshirish, ishlab chiqarish tuzilmasini modernizatsiya qilish hamda mamlakatning global iqtisodiy tizimga integratsiyasini jadallashtirishda muhim strategik instrument sifatida qaraladi.

Hozirgi vaqtda O‘zbekiston Yevropa Ittifoqi bozorlariga kirishda **Generalized Scheme of Preferences (GSP+)** standart preferensiyalar tizimidan foydalanmoqda. Mazkur tizim rivojlanayotgan mamlakatlarga ayrim tovarlar eksportida bojxona imtiyozlari berish orqali ularning xalqaro savdodagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.[1] Biroq GSP+ tizimiga o‘tish istiqbollari O‘zbekiston iqtisodiyotining eksport tuzilmasini xomashyo resurslariga tayanadigan modeldan yuqori qo‘shimcha qiymatga ega sanoat mahsulotlariga asoslangan diversifikatsiyalangan eksport modeliga transformatsiya qilish uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi. Tarif preferensiyalarining kengayishi ishlab chiqarish hajmining oshishi, yangi bozor segmentlariga kirish hamda sanoatning modernizatsiyalashuvi uchun muhim iqtisodiy rag‘bat vazifasini bajarishi mumkin.[2]

Shu bilan birga, GSP+ maqomini qo‘lga kiritish jarayoni nafaqat iqtisodiy, balki institutsional va normativ islohotlarni ham talab qiladi. Mazkur tizim doirasida ishtirok etuvchi davlatlar inson huquqlari, mehnat standartlari, atrof-muhitni muhofaza qilish hamda yaxshi boshqaruv tamoyillariga oid qator xalqaro konvensiyalarni ratifikatsiya qilish va ularni amalda samarali tatbiq etish majburiyatini oladilar.[3] Shu sababli GSP+ tizimi ko‘pincha savdo preferensiyalarini institutsional transformatsiya bilan uyg‘unlashtiruvchi kompleks siyosiy-iqtisodiy mexanizm sifatida talqin etiladi. Bu esa O‘zbekiston uchun nafaqat savdo hajmini oshirish, balki davlat boshqaruvi institutlarini modernizatsiya qilish hamda barqaror rivojlanish tamoyillarini iqtisodiy siyosatga integratsiya qilish imkoniyatini ham yaratadi.

Biroq ushbu jarayon muayyan institutsional va ijtimoiy-iqtisodiy muammolar bilan ham bog‘liq bo‘lishi mumkin. GSP+ tizimi doirasida amalga oshiriladigan islohotlarning samaradorligi ko‘p jihatdan milliy institutlarning moslashuvchanligi, normativ-huquqiy bazaning takomillashganligi hamda iqtisodiy sektorlarning tarkibiy o‘zgarishlarni qabul qilish darajasiga bog‘liqdir. Shu sababli, ushbu talablarning monitoring qilinishi davlat boshqaruvi tizimining institutsional salohiyatini mustahkamlash bilan birga, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni saqlashga qaratilgan muvozanatli siyosiy yondashuvni talab qiladi.[4] Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, savdo preferensiyalarini yaxshi boshqaruv va barqaror rivojlanish tamoyillari bilan uyg‘unlashtirish uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Mazkur transformatsion jarayonlar Yevropa Ittifoqining Markaziy Osiyo bo‘yicha strategik siyosati bilan ham uzviy bog‘liqdir. Ushbu strategiya mintaqa davlatlari bilan iqtisodiy hamkorlikni kengaytirish, investitsiya muhitini yaxshilash hamda savdo integratsiyasini chuqurlashtirishni asosiy ustuvor

[1] E.Kastakova, M.Zatko, N.Barinkova. Perspectives on the Current State of Foreign Trade between the EU and Central Asia in a Period of Geoeconomic Change, 2021
[2] R.Kler,R.Indrajit,G.Shobhit. Reconnoitering elements of Uzbekistan’s Trade Performance in recent years: A Gravity model Approach Adapting Panel Data Estimation. International Journal of Professional Rewiev. 2023 p.
[3] Wolf. The GSP+ Conundrum and the CPEC’s Impact on EU-Pakistan Economic and Trade Relations.2019
[4] Marx. The European Union’s Directive on corporate sustainability development due diligence: an institutional design effectiveness analysis FWO.2025

yo‘nalishlardan biri sifatida belgilaydi. Xususan, O‘zbekistonning Jahon Savdo Tashkilotiga a’zo bo‘lish jarayonini qo‘llab-quvvatlash hamda mamlakatning institutsional va iqtisodiy modernizatsiyasiga ko‘maklashish Yevropa Ittifoqining mintaqaviy siyosatida muhim o‘rin egallaydi.[5]

Shunga qaramay, o‘xshash savdo preferensiyalari tizimlari bo‘yicha olib borilgan empirik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tarif imtiyozlarining real iqtisodiy samaradorligi ko‘p jihatdan qabul qiluvchi mamlakatning eksport tarkibini diversifikatsiya qilish darajasiga bog‘liqdir. Agar eksport asosan bir yoki ikki sektor bilan cheklansa, tashqi savdo shoklari yoki global bozor tebranishlari milliy iqtisodiyotga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin.[6] Shu sababli GSP+ preferensiyalaridan samarali foydalanish ishlab chiqarishning yuqori qo‘shimcha qiymatga ega tarmoqlarini rivojlantirish, sanoatni texnologik jihatdan modernizatsiya qilish hamda global qiymat zanjirlariga faol integratsiyalashuv bilan uzviy bog‘liqdir.[7]

O‘zbekiston Respublikasi va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi hamkorlikni yanada rivojlantirish maqsadida **Kengaytirilgan sheriklik va hamkorlik to‘g‘risidagi bitim** — Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (EPCA) 2025-yil oktabr oyida imzolandi. Mazkur bitim avval amal qilgan **1996-yildagi hamkorlik kelishuvi** o‘rnini egallab, ikki tomon o‘rtasidagi iqtisodiy, savdo va institutsional hamkorlikni yanada chuqurlashtirishga xizmat qiladi. EPCA doirasida **savdo, xizmatlar sohasi, investitsiyalar hamda tovarlar bozoriga kirish imkoniyatlari** kengaytiriladi. Bu esa O‘zbekiston iqtisodiyotining xalqaro bozorga integratsiyalashuvini kuchaytirishga yordam beradi.

Shuningdek, O‘zbekiston 2021-yil aprel oyidan boshlab Yevropa Ittifoqining Generalised Scheme of Preferences Plus (GSP+) dasturidan foydalanib kelmoqda. Ushbu tizim rivojlanayotgan davlatlarga Yevropa bozoriga eksport qilishda **bojxona tariflarining kamaytirilishi yoki bekor qilinishi** kabi imtiyozlarni taqdim etadi. GSP+ dasturi orqali O‘zbekiston mahsulotlarining katta qismi Yevropa bozoriga qulay shartlarda kirishi mumkin. Bu tizim nafaqat savdo hajmini oshirishga, balki **barqaror rivojlanish, inson huquqlari, mehnat standartlari va iqtisodiy islohotlarni qo‘llab-quvvatlashga** ham xizmat qiladi.

Bundan tashqari, O‘zbekistonning Jahon Savdo Tashkilotiga a’zo bo‘lish jarayoni ham faol davom etmoqda. Bozor ochiqligi va kirish shartlari bo‘yicha muzokaralarning muhim bosqichlari yakunlangan bo‘lib, mamlakat ushbu jarayonni **2026-yilda o‘tkazilishi rejalashtirilgan** Jahon Savdo Tashkiloti **Vazirlar konferensiyasi**gacha yakunlashni maqsad qilgan.[8]

O‘zbekiston Respublikasi va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi savdo-iqtisodiy munosabatlar so‘nggi yillarda barqaror rivojlanib bormoqda. Bu hamkorlik turli savdo kelishuvlari, iqtisodiy hamkorlik dasturlari hamda imtiyozli savdo rejimlari orqali mustahkamlanmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2024-yilda ikki tomon o‘rtasidagi o‘zaro savdo hajmi qariyb **4,8 milliard yevroga** yetgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich **2020-yilga nisbatan deyarli ikki baravar oshganini** ko‘rsatadi. Hozirgi kunda Yevropa Ittifoqi O‘zbekistonning asosiy savdo hamkorlaridan biri hisoblanadi va mamlakat umumiy tashqi savdo aylanmasining **10,4 foizini** tashkil etadi.[9]

So‘nggi yillarda O‘zbekiston va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi savdo aloqalari sezilarli darajada oshdi. 2021–2022-yillar oralig‘ida O‘zbekistonning Yevropa Ittifoqiga **eksporti 77 foizga**, Yevropa Ittifoqidan **importi esa 64 foizga** ko‘paydi. Natijada o‘zaro savdo hajmi **4,6 milliard yevroga** yetdi. Keyingi yillarda ham savdo hajmi o‘sishda davom etib, **2025-yil oxiriga kelib yana 7 foizga oshgani** kuzatildi.[10]

Hozirgi kunda O‘zbekiston Yevropa bozoriga asosan **xomashyo, to‘qimachilik mahsulotlari va qishloq xo‘jaligi oziq-ovqat mahsulotlarini** eksport qiladi. Yevropa Ittifoqidan esa ko‘proq **sanoat uskunalari, texnologiyalar, transport vositalari hamda iste’mol tovarlari** import qilinadi.[11]

---

[5] E.Kastakova, M.Zatko, N.Barinkova. Perspectives on the Current State of Foreign Trade between the EU and Central Asia in a Period of Geoeconomic Change, 2021

[6] M.Paradhan. Trading without special treatment: assessing the impact of the EU’s Generalized System of Preferences reform. 2025

[7] Z.Tajekeev. The Central Asian tiger: Export specialization in Uzbekistan: Opportunities for economic diversification and development.2023

[8] https://www.eeas.europa.eu/uzbekistan/european-union-and-uzbekistan_en?s=233

[9] https://www.gazeta.uz/en/2025/10/24/eu-epca/

[11] https://www.importglobals.com/blog/euuzbekistan-enhanced-partnership-expanding-trade-investment-ties

Mutaxassislar fikricha, kelgusida O‘zbekiston eksport tarkibini yanada diversifikatsiya qilish va **yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar** ulushini oshirish muhim hisoblanadi. Bu esa sanoatni modernizatsiya qilish, qayta ishlash sanoatini rivojlantirish va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni kuchaytirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Tadqiqot natijalari asosida O‘zbekistonning Yevropa Ittifoqi bilan savdo integratsiyasini chuqurlashtirish hamda **GSP+ tizimidan maksimal darajada foydalanish** uchun quyidagi strategik siyosiy choralarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Birinchidan, eksport tarkibini diversifikatsiya qilishga qaratilgan sanoat siyosatini yanada kuchaytirish zarur. Xususan, yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish, ishlab chiqarish jarayonlarida chuqur qayta ishlash ulushini oshirish hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etish eksportning barqaror o‘sishini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning Yevropa bozorlaridagi raqobatbardoshligini oshirish maqsadida sanoat infratuzilmasini modernizatsiya qilish va texnologik yangilanish jarayonlarini jadallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda mahsulot sifatini xalqaro standartlarga moslashtirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, GSP+ tizimi doirasida belgilangan xalqaro konvensiyalar talablariga muvofiq ravishda inson huquqlari, mehnat standartlari hamda ekologik boshqaruv sohalarida institutsional islohotlarni davom ettirish zarur. Bunday yondashuv nafaqat savdo preferensiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki mamlakatning xalqaro iqtisodiy maydondagi ishonchliligini ham oshiradi.

To‘rtinchidan, kichik va o‘rta biznes subyektlarini eksport faoliyatiga keng jalb qilish uchun moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini rivojlantirish hamda eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish klasterlarini shakllantirish muhimdir.

Beshinchidan, logistika infratuzilmasini rivojlantirish, transport koridorlarini diversifikatsiya qilish hamda savdo jarayonlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish eksport xarajatlarini kamaytirish orqali O‘zbekiston mahsulotlarining Yevropa bozorlaridagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, GSP+ tizimi O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun muhim iqtisodiy imkoniyatlar yaratishini ko‘rsatadi. Biroq ushbu imkoniyatlarning real iqtisodiy natijalarga aylanishi mamlakatning institutsional islohotlarni davom ettirish, eksport tarkibini diversifikatsiya qilish hamda ishlab chiqarishning texnologik rivojlanishini ta’minlash qobiliyatiga bog‘liq.